

OM SKEPPARNS GÅRD PÅ NÄSET

av *Gunnel Larsson-Christensson och Gerd Larsson*

En av de ursprungliga gårdarna på Näset har sedan mitten av 1800-talet av bygdens folk kallats för "Skepparns". Gården var vår pappas barndomshem och därför vill vi berätta om den gården, om människor som funnits där och om händelser som berört och påverkat dessa människors tillvaro.

Människor och händelser i bygden runt omkring får vara med och berika skildringen, dels för att de är intressanta i sig själva men framför allt för att de utgör en viktig del av helheten. Stoffet till vår berättelse kommer i första hand från gamla gårdspapper, kyrkböcker, husförhörlängder, mantalslängder, domböcker och skifteshandlingar. Vi har fått mycket berättat för oss vid intervjuer med "gamla näsetbor" och släktingar, främst faster Ingrid. Det finns också sådant som har sin grund i vad vi upplevt, verkligt eller i vår fantasi. Berättelsen är naturligtvis inte fullständig. Mycket forskningsarbete återstår och mycket har för evigt förlorats genom att människor tagit med sig sina minnen och hemligheter i graven.

Ett minne från barndomen

Vi vill börja med att berätta om ett minne från barndomen. En av våra lyckligaste dagar i livet är förknippade med vår farfars gård, "Skepparns" på Näset. Det var den 27 juni 1943. Vi väcktes tidigt på morgonen av vår pappa, "Skepparns" Gunnar. Vi kläddes och skickades iväg ner till farfars.

Orsaken var att vi skulle få ett syskon och då var det lugnast om vi inte var i vägen. Mamma Ruth låg hemma vid förlossningen, vilket inte var ovanligt på den tiden. Eftersom vi var 7 och 3 år gamla minns vi endast fragment från denna så betydelsefulla dag. På näthinnan kan vi när som helst framkalla bilden av telefonen, som stod på farfars skrivbord i rummet intill köket.

Vi tycker oss kunna höra signalen och se faster Svea ta emot meddelande om att vi fått en lillebror i Västergård. Vilken glädje! Vi sprang hem så fort benen bar oss.

Flaggan hemma var redan i topp och efter en snabb inspektion av lillebror var vi överens om att han var det grannaste vi sett.

Kronoskattehemman

I våra dokument kan vi läsa att Näset var ett kronoskattehemman. Kronogårdarna tillhörde kronan som namnet säger och arrenderades av bönderna. På tidigt 1700-tal började kronan sälja sina gårdar till bönderna och gårdarna kallades då kronoskattegårdar. Enligt Hörmans bok "Västra Frölunda och Askims krönika" fanns i 1642 års Skatttemantal 3 åboar på Näset. (En åbo var en självvägande bonde.)

Studerar man sedan Storskifteskartan från år 1779 över Näset och dess handlingar finns fortfarande bara 3 åboar på Näset. Att de tre ställena på Näset då var "Skepparns", "Bengts" och "Gertruds" vet vi genom vår forskning. Storskifteskartan är den äldsta officiella karta över detta område enligt lantmäterikontoret. Även Hammar och Backa var Kronoskattehemman medan Västergård var ett frälsehemman (vilket vi redogjorde för i ett kapitel i boken "Frölundabilder" som 1986 gavs ut av Västra Frölunda Hembygdsförening).

Storskifteskarta från 1778. Den visar skiftet över Näs(et) Västergård, Backa, Hammar, Östra och Västra Kamebäck.

Ett gårdspapper från 1759

Att gård och släkt har följts åt sedan tidigt 1700-tal och fram till året 1978 har vi bevis för i gårdspappren. Men kanske symbiosen dem emellan varit längre! Bland de äldsta av gårdens papper finns en handling från 1759, enligt vilken Lucia Nilsdotter skänker en del och säljer en del av sina 25 213 marker, "smörrente" jord i Kronoskattehemmanet Näset till sin dotter Börta Andersson och mågen Börje Börjesson "... för att nyttja, bruka och behålla...".

Ett av vittnena i detta dokument är nämndeman Lars Gunnarsson, mammas farmors mormors morfar. Detta för gårdens historia nog så viktiga papper skrevs på den tiden då hattar och mössor stred om makten i frihetstidens Sverige. Adolf Fredrik var kung i Sverige och Pommerska kriget utkämpades. Författaren Thomas Thorild föddes det året och Carl Mikael Bellman fyllde 19 år.

Per Pettersson. åldermannen

Bland gårdshandlingarna har vi en byordning. Den var ställd till häradsrätten i Askim och Östra Hisings Härad den 17 november 1817. Vi läser att åboarna hade kommit överens om att upprätta denna byordning för att förekomma skador på sina inägor. Byn var en arbetsorganisation och varje byaman var medlem i byns gemenskap. Byalaget var en sammanslutning för gemensamt utförande av vissa sysslor.

I första paragrafen står bl a följande "... om väderleken i april är tjänlig för att utså vårsådden så skall alla i som det åstundar tvenne dagar förut tillsäga sina grannar att då genast sätta sina gårdesgårdar i fullgott skick."

Andra paragrafen tar upp vilka böter den blev tilldömd som försummade sin skyldighet med inhägnader. I tredje paragrafen ser vi vad man kunde få böta om boskaps kreatur, föl, kalv eller får korn in och gjorde skada på åkrar. I följande paragraf står att man inte fick ha svinen oringade. Den som bröt mot det förbudet kunde få böta åtta shilling banco. Man väljer också ålderman och bisittare. Till ålderman detta år, 1817, valdes vår farfars mormors far Per Pettersson, Näset. Till bisittare valdes vår morfars farmors far Johannes Jönsson j Västergård, Anders Jönsson i Backa och Eric Börjesson i Åkered.

Åldermannen hade en hel del att bestyra. Han var ordförande vid byamännens sammanträden och sammankallade också bystämman. Det var också han som förvaltade räkenskaperna och såg till att pengarna rätt fördelades vid utbetalandet av skadestånd.

Vad skadestånd beträffar skulle åldermannen "genast ersätta den som skadan lidit". I handlingarna redogörs också för att de pengar som var "utom skadestånd" skulle fördelas på följande sätt: "... en tredjedel till kyrkan och dess fattiga och det övriga till åldermannen och hans bisittare."

För dig som har dina rötter i trakten är det kanske speciellt intressant att få veta namnen på medlemmarna i byalaget år 1817:

Per Pettersson, Näset ålderman	Olof Svensson, Hammar
Johannes Börjesson, Näset	Anders Larsson, Hammar
Gustav Eriksson, Näset	Cornelius Torstensson, bisittare Hammar
Johannes Jönsson, Västergård bisittare	Anders Persson, Hammar
Andreas Johansson, Västergård	Anders Börjesson, Åkered
Per Larsson, Västergård	Eric Magnusson, Åkered
Andreas Jönsson, Backa bisittare	Andreas Gudmundsson, Åkered
Hans Svensson, Backa	Anders Jönsson, Åkered
Eric Ericsson, Backa	Eric Börjesson, Åkered bisittare
Hans Olofsson, Backa	Börje Heljesson, Åkered
Peter Torkelsson, Hammar	Eric Larsson, Åkered

I de åldriga gårdspappren figurerar Per Pettersson även i andra sammanhang. På sommaringet år 1812 blev han utsedd som förmyndare åt fyra faderlösa barn i Långeberg. Det fanns vissa blodsband mellan honom och de fyra barnen. Vi läser också att han gör en del markinköp i Åkered och på Näset, sannolikt i sin strävan att säkra gårdens försörjning.

Anders Börjesson, skepparen

Vem är den person som så starkt förknippats med gården att hans yrkestitel än i dag används som namn på gården? "...

"*Skepparn tycks nu ej vara känd*" kan man läsa i "Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län III" på sidan 40 under rubriken *Näset*. Men nu vet vi!

Skepparn hette Anders Börjesson och var vår farfars morfar. Han var född på Sörgården i Hult, Askim år 1816. Hans föräldrar hette Börje Heljesson och Anna Britta Christiansdotter. Anders gifte sig år 1848 med Britta Pehrsson på Näset. I husförhörslängden från 1844 kan man läsa att han "fått beviljat att åka till sjöss", alltså att bedriva sjöfart.

Tillsammans med sin bror Cornelius blev han ägare till jakten Josefina. År 1856 sålde emellertid brodern sin andel till Anders för 1000 riksdaler silvermynt. Köpebrevet finns bland gårdshandlingarna. Endast en lastförteckning finns vad vi vet bevarad från den tiden. Enligt den levererades kannor med olja, säckar med gryn samt fat med olika innehåll.

Gårdens ägor sträckte sig ner till havet. Uppifrån huset kunde "Skepparn" se sitt fartyg som tillsammans med andra båtar låg till ankars en bit ut i Björlaviken. Lockade manne jakten Josefina mer än jordbruksarbetet på gården?

Skepparns gård vid sekelskiftet.

Hur såg det ut på gården under "Skepparns" tid? Vilka byggnader fanns och hur stora var de? Vad användes de till?

Bland gårdshandlingarna har vi funnit svar. Ett försäkringspapper utställt den 25 november 1850 finns bevarat.

"N:o 4792 Till försäkring i Götheborgs och Bohus Läns Brandstods-Bolag å landet anmäles följande egendom å 191120 och 5/120 mantal Näset och Åkered, belägen uti Frölunda Socken, Askims Härad."

Vi förstår att Anders Börjesson inte bara ägnat sig åt sjöfart och jordbruk utan också varit byggherre och rustat upp hela gården. Det verkar som om hela Skepparns gård varit en byggarbetsplats år 1849, eftersom vi i försäkringsbrevet ser, att alla byggnaderna var nybyggda det året.

Det står att manbyggnaden var ett rödfärgat trähus med tegeltak, en våning. 22 alnar (13 m) långt 8 3/4 alnar (5 m) brett och 5 alnar (3 m) högt. Det innehöll 3 rum.

Ladugården, som också den var nyuppförd 1849, var 32 alnar (19 m) lång, 10 1/2 alnar (6 m) bred och 5 alnar (3 m) hög. Den innehöll fähus, stall och lador. I en tredje byggnad fanns det redskapshus, vedbod, fårbod, svinhus och avträde. Allt - byggnader, kreatur, gröda, spannmål, foder, åker och korrredskap samt husgeråd blev försäkrat till en summa av 3 300 riksdaler banco. Man frågar sig vad det motsvarar i dagens penningvärde! Anders Börjesson skrev under försäkringshandlingen den 31 oktober 1850.

Han och hans fru Britha hade då köpt gården av Brithas far enligt köpebrev den 8 oktober 1850 med löfte om livstidsförsörjning för säljaren.

År 1859 började mycket tragiskt för Skepparn. Den 3 januari gick hans 37-åriga hustru bort. I kyrkoböckerna står att dödsorsaken var barnsängsfeber, men det berättas om att hon lyft en stor tvättbalja, vilket förorsakade blödningar som ledde till döden. Hon hade i december fött en dotter, Eva Josefina. Efter hennes död, sägs det, att "Anders Pers" i Hammar en tid tog hand om den nyfödda. Enligt kyrkoböckerna dog emellertid den lilla flickan i bröstsjukdom redan den 9 mars. Hon blev bara 2 månader och 29 dagar gammal. Skepparn var nu änkeman med två döttrar, sjuåriga Anna Eleonora och femåriga Maria Elisabeth.

Den 31 januari håller han auktion efter sin hustru. Protokollet är bevarat och utgör en fängslande läsning. Det är smycken, kläder, husgeråd men även segel, block, städ, smedbälgm m m som går under klubban.

Det framgår att Erik Johansson i Bua Västergård köpte 3ne (trenne) block, Erik Nilsson i Rud köpte ett skruvstycke, Carl Magnus Hansson i Backa köpte en fingerring av guld, pigan Olena Carlsdotter på Näset köpte "1 gredelin ylleduk". Antagligen var det en fin duk för den gick för tre gånger så mycket som guldringen. En "stoppad kjortel" ropades in av Abraham Larsson i Hammar.

Protokollet upptar 43 poster till ett sammanlagt belopp av 208.14 riksdaler. Samtliga hade 6 månaders "betalningsansånd". Erik Andersson, auktionist har undertecknat protokollet. Senare under året 1859 gifte Anders Börjesson om sig med Helena Bengtsdotter från Sörgården i Hult (fostermamma till Hedvig Andersson-Carlander, lärarinna i Åkeredsskolan 1873-1893).

År 1873 blev Anders Börjesson änkeman på nytt. Återigen hade döden gästade gården. Bouppteckning efter hustrun förrättades 1873. En stämmningsansökan från 1877 på hemmansägare Anders Börjesson finns bland vara papper. Efter noggrant läsande förstår vi att Helenas syskon och syskonbarn var missnöjda med den bouppteckning som hade upprättats. Orsaken till stämningen var att Anders Börjesson "glömt" att ta upp en vävstol bland tillgångarna. En struntsak kan man tycka i dag. Var det så att människor var mer processbenägna förr?

År 1883 sålde Skepparn gården till sin dotter Anna Eleonora och svärson Pål (Paul) Anton Larsson från Krokegården i Askim. De blir gårdens nästa brukare.

Laga skiftet 1856

Vi har läst protokollen från laga skiftet på Näset. Det har varit en intressant läsning som fått oss att ana vidden av de problem som uppstod. Det var många turer och heta diskussioner innan allt var klart. Laga skiftet, som hade som mål att samla en bondes ägor i så få områden som möjligt blev på Näset slutgiltigt klart så sent som 1856. Enligt handlingarna var laga skifte sökt redan den 10 september 1840 men blivit uppskjutit. Orsaken vet vi inget om. Den 7 september 1854 var alla markägare samlade tillsammans med lantmätaren och två gode män. Jordägarna var nu tio till antalet varav bara fem bodde på Näset. De andra ägde en bit som de köpt eller förvärvat genom arv.

Lantmätarens första uppgift var att göra en karta över byns ägor och en skiss över uppdelningen av jorden. Man förstår att lantmätarens auktoritet övervann en stor del av det motstånd som fanns i de flesta byar runt om i Sverige. Först gick förrättarna och jordägarna runt och besiktigade ägor och byggnader. Därefter samlades de igen, oftast i den sökandes stuga. Eftersom det var Anders Börjesson som hade sökt Laga Skiftet samlades man hos honom.

Man diskuterade också en del samfälligheter, bl a en brunn, ett sköljningsställe i en bäck, vägar och avloppsdiken i Källavik och Möttvik. I sjunde paragrafen står det att man skulle försöka undvika utflyttning. En av jordägarna, Nils Pettersson, gör ett inlägg om ett speciellt gårde ifall det skulle bli aktuellt med utflyttning för hans del. Förrättningen uppskötts sedan 3 veckor till den 25 september.

Då, den 25 september 1854 klockan 9, träffades de på nytt för att studera kartan och förslaget till delningen. Förslaget innebar att hemmansägare Per Jonasson "Bengts" skulle flytta. Nils Pettersson gjorde då igen sin önskan hörd om att han gärna flyttade. Vid förrättningen avslogs hans begäran eftersom man ansåg att det skulle bli minsta arbetet om Per Jonasson flyttade. Om Nils Pettersson flyttade skulle det få till följd att ytterligare en jordägare måste flytta ut. Jordägarnas byggnader värderades riksdaler banco enligt följande:

Lars Larsson 400 Per Jonasson 500 Nils Pettersson 200 Gustav Ericsson 300 Anders Börjesson 1000

Den 26 september möttes samtliga berörda parter igen och slutgiltiga beslut fattades om utflyttning och utstakning. Flyttningstiden bestämdes till tre år efter att skiftet vunnit laga kraft. Hälften av flyttningkostnaderna skulle betalas vid nedrivningen och den andra hälften då den gamla tomten var öde. Till de utflyttade betalade de andra jordägarna i proportion till storleken på sina ägor. Eftersom Anders Börjesson var den som ägde mest mark betalade han den högsta summan.

Även Skepparn fick flytta på en källare för vilket han begärde 13.16 banco. Per Jonasson begärde 208.16 banco för sin utflyttning. Skepparen Anders Börjesson utsågs att vara den som skulle mottaga alla handlingar av lantmätaren. Protokoll, i vilket alla begärde skifte, undertecknades och sändes till landshövdingen. Men vad hände?

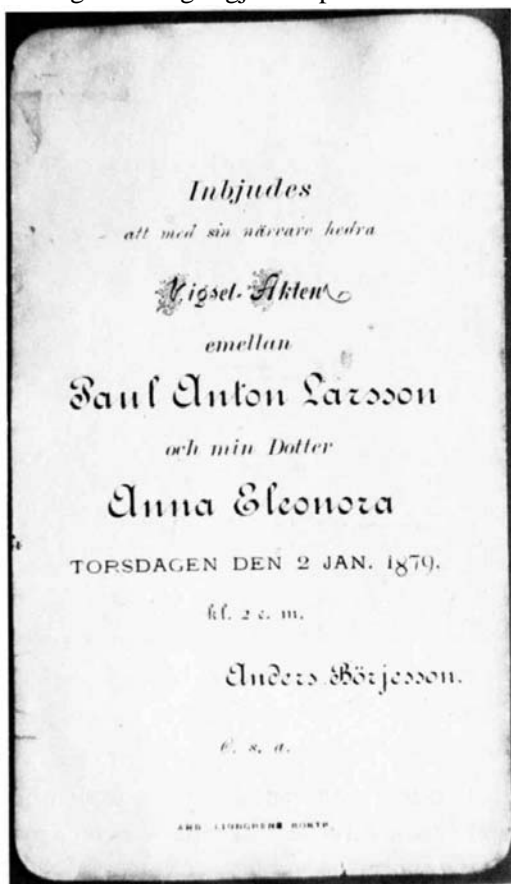
Besvikelsen hos en del måste ha varit stor. Besvär lämnades och delningen av ägorna fick omarbetas. Per Jonasson yrkade om befrielse från flyttning. Han var missnöjd med platsen dit han skulle flytta. Två år senare, 1856, blev det nya förhandlingar.

Många ändringar gjordes på kartan. Till utflyttning utsågs Nils Pettersson och Gustav

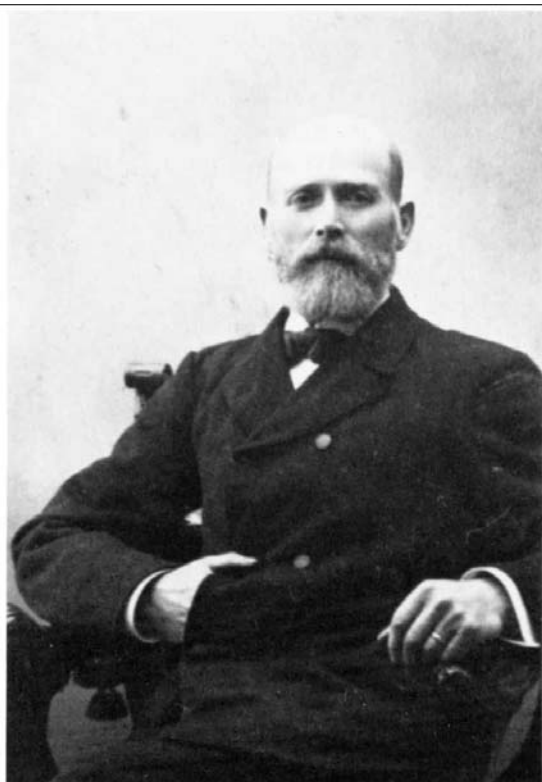
Ericsson. Hela förrättningen gjordes om, med värdering av ägor och byggnader. Vi kan inte berätta allt men läsningen av protokollen har satt fantasin i rörelse. Säkert var många sinnen i uppror. Vi kan i vårt inre höra samtal och resonemang grannar emellan, vi kan se hur de stegat och mätt. I det senare protokollet (1856) upptogs som samfällda undantag en sandtäckt, strandplats, vägar och avloppsdiken. Efter segslitna förhandlingar blev så till sist även Näset skiftat. Många av namnen på ägorna är för oss helt okända. Var låg t ex Krysviksbacke, Fäskärsbacke, Djurhagen eller Bjella? Vem kan vi fråga idag?

Pål Anton Larsson, hantverkaren

Pål Anton föddes den 9 januari 1851 och var son till smeden Lars Larsson och hans hustru Britta Maria Andersdotter från Krokegården, Hult i Askim. Han gifte sig 1879 med "Skepparns" dotter Anna Eleonora. Ännu en Askimsbo som gifte sig till "Skepparns"! Inbjudningskortet till vigselakten finns i vår ägo. Makarna "välsignades" med 8 barn, 3 söner och 5 döttrar. Äldste sonen Alfred, vår farfar, återkommer vi till längre fram i skildringen.

Skepparn Anders Börjesson inbjuder till sin dotters bröllop.

"Skepparns på Näset", Pål Anton Larsson.

"Skepparns Anna", gift med Skepparns på Näset.

Att vara son till en smed förpliktigar och säkerligen hade Pål Anton gått i lära hos sin far. Gamla näsetbor minns Pål Anton som en duktig hantverkare. De erinrar sig honom verksam i smedjan där han smidde, svarvade och snickrade. Även vår faster Ingrid minns sin farfar arbetande i smedjan. Harald Hermansson ("Arves Harald") hörde folk kalla Pål Anton för "Näsets John Eriksson" och han visade oss en rejäl ispik som Pål Anton tillverkat. Augusta Johansson ("Olas Augusta") har berättat att hon en gång hade fått en kälke vars medar Pål Anton gjort. Pål Anton tillverkade alltså inte bara föremål för gårdens behov. Folk runt omkring kom med arbeten till honom. Birger Andersson ("Birger i Källevik") menar att det var Pål Anton som byggde smedjan. Förmodligen har Pål Anton också byggt väderkvarnen som låg högst upp på berget ovanför gården. Många infödda kallar berget fortfarande för Kvarnberget.

En stormig natt, troligen 1901, blåste ena vingen sönder och sedan dess användes inte kvarnen. Man kan undra varför den inte reparerades.

En tillbyggnad av ladugården gjordes också under Pål Antons tid. Den stod klar 1888. Runt sekelskiftet förvandlades "Skepparns" åter till en byggarbetsplats. Den nya mangårdsbyggnaden tog form och fick det utseende den har än i dag. Alla taken smyckades med stuck och tre kakelugnar sattes in. Husets finrum, salen, gavs många fönster och det blev ett ljus och vackert rum. Huset stod färdigt 1901. Det gamla huset revs. Tyvärr har vi inget fotografi av det. Vi får istället nöja oss med den fina beskrivning vi har i Brandstodsbolagets handlingar.

I trädgården fanns ett stenbord. Ingen tycks med säkerhet veta hur det hamnat hos "Skepparns", men det har sagts oss att Pål Anton och sonen Alfred skaffat det "någonstans i Mölndal".

Många gånger under årens lopp har det dukats till fest vid detta bord. Ett fotografi, som berättar om ett sådant tillfälle togs 1932 då Pål Antons fru "Skepparns" Anna fyllde

80 år. Underhållningen står bröderna Liljenberg för. Gunnar spelar banjo och Åke spelar dragspel. Stenbordet ingår idag i Hembygdsföreningens samlingar. Du finner det i trädgården på Tofta Nordgård.

Dukat till fest på stenbordet vid "Skepparns Annas" 80-årsdag 1932.

Pål Anton var mångkunnig och hade många intressen. Han älskade sin fruktträdgård och förde in många slags frukter kan vi förstå av följande lilla skildring. Therese, en av Pål Antons döttrar, gifte sig med mästerlotsen Peravansus Antinus Holmberg på Brännö. En av Thereses söner, Harald, berättade för oss att hans morfar ofta seglade med sin båt ut till dem på Brännö. I fickan hade han med sig ympkvistar från fruktträden på Näset. Enligt Harald finns ännu fruktträd på Brännö med sex sorter på samma stam.

Skepparns gård omkring 1926.

Dottern Anna Maria emigrerade till Amerika. Den 2 maj 1905 åkte hon tillsammans med Alfrida Theresia Olofsson i Hammar till det stora landet i väst. Alfrida återvände året därpå, men Anna stannade i Amerika, i Worcester Massachusetts. Hon gifte sig med Adolf Blomström som var från Örebro. De fick fyra söner. År 1973 när Anna avled, 88 år gammal, hade hon 17 barnbarn och 19 barnbarns barn.

Vi har haft glädjen att få läsa brev som Anna skrev till sina föräldrar och syskon. Ett av breven har gripit oss speciellt. Det är daterat den 10 november 1918. Det börjar med "Kära föräldrar och syskon". Anna ber om förlåtelse för att hon dröjt så länge med att skriva. Hon talar om att hon skickat 50 kronor i bröllopspresent till sin syster Alva som hade gift sig i april 1918.

Vi citerar ordagrant en del av fortsättningen i brevet:

"Jag har haft den där förskräckliga sjukdomen som har gått. Har hört att den varit hård i Sverige också. Adolf har varit lite sjuk men han stanna bara hemma en dag ifrån arbetet och Einar (sonen) låg ett par dagar. Här har dött flera familjer, somliga bara sjuka ett par dagar, somliga har gått uppe och just lagt sig ner och känt sig så matta och dött."

Att det är spanska sjukan hon skriver om förstår vi även om hon inte namnger sjukdomen i brevet. Enligt tillförlitliga källor var det inte många som dog i spanska sjukan här i Frölunda. Brevet fortsätter med att hon uttrycker hur hon längtar efter sina närmaste och en önskan att vägen hem till Sverige inte var så lång. Hon önskar också familjen en god jul och hoppas att brevet skall hinna till Sverige före helgen. Så hade hon avslutat brevet och säkerligen klistrat igen det för att skicka det på morgonen. Men något hände!

Vi citerar:

"Jag hade skrivit och skulle sända brevet men då på natten så blåste det att det var slut på kriget som väl är. Ni må tro att det har varit parader både måndag och tisdag och så mycket folk ute. Det höll på att blåsa i piporna i över tre timmar när det var bestämt att kriget var över. Det började före tre på natten. Einar och Everett (sönerna) gick ner vid 5 tiden och kom inte hem förrän 9. Gatorna var fulla med folk och bilar med gamla kittlar och skräp efter fastbundet som förde väsen. Gamla och unga var ute med allt möjligt gammalt skräp och slog. De stängde igen fabrikerna både måndag och tisdag. Jag hoppas att det skall bli lite bättre för er i Sverige och få lite mat och lite av varje för det har ju stått i tidningarna hur svårt det varit att få både det ena och det andra."

Anna var hemma i Sverige en gång berättar faster Ingrid. Hon minns att två av hennes söner var med, och de var små då.

Faster Ingrid kan inte minnas att farmor Anna Eleonora pratade om sin dotter Anna i USA. Kanske var det känsligt? Längtade hon efter henne? Två av hennes sonsöner, Bruce och Craig, har besökt "Skepparns" och oss släktingar några gånger.

Pål Antons yngste son Ejnar blev bygdens skomakare under många år. Han hade sin lilla verkstad hos Elis Johansson i gamla posthuset. (Byggnaden finns kvar i renoverat skick med adressen Breviksvägen 24.)

Ejnar ådrog sig en benskada som liten då han ramlade ner från hörännet. Han haltade hela sitt liv och var inte så rörlig som fordrades vid jordbruksarbete.

Döttrarna Alva och Karin, pappas fastrar, känner vi särskilt för. De blev som våra egna fastrar. Karin gifte sig 1912 med Wilhelm Boije af Gennäs, Göteborg och Alva gifte sig 1918 med Viktor Ljungberg, också från Göteborg.

Varje sommar bodde de ute på gården. Alla vi barn älskade dem. De var alltid så omtänksamma och "räckte till för alla" inte bara för sina egna familjer utan även för syskonen och syskonbarnen.

Lieslätter. Fr v Alfred Larsson, Pål-Anton Larsson, Gerda Larsson, okänd, Alva Larsson, Karin Larsson.

Systrarna Karin och Alva Larsson omkring 1910.

Alfred Larsson kör slättermaskin. Binder kärvar gör syskonen Karin och Alva. 1910.

Kaffepaus i skördetid, ca 1910.

Laga skiftet på holmar och skär

Laga skiftet på holmar och skär blev även det en utdragen historia. Det har varit fascinerande läsning av de 61 handskrivna sidorna från förhandlingarna.

"Handlingar rörande Laga Skifte på de holmar och skär som höra till hemmanen Åkered, Hammar, Bua Västergården, Backa och Näset i Västra Frölunda Socken, Askims härad o Göteborgs Län upprättade åren 1903-1905. A A Rönnbeck."

Så lyder första sidan. I paragraf 3 framhöll häradshövding Pontén att det skulle vara förenat med stora svårigheter att rättvist fördela holmarna och att det därför vore klokast att sälja dem. Han ville att förrättningen skulle vila under en tid av 1-2 månader, men detta bestreds av tre av jordägarna.

Frågor ställdes om vilka holmar som tillhörde skifteslaget. En av markägarna visade ett protokoll från Storskiftet 1795 å hemmanen. Protokollet upptog namnen på ifrågakvarande holmar.

Från det protokollsutdraget kan vi citera:

"... Dessutom vore till dessa hemman följande holmar i Saltsjön belägna, vilka jordägarna anhöllo få i Protokollet till sina namn upptagna och vilka med Styrka av Askims Häradsrätts dom under 16 maj 1659 utgiven av Johannes Petrejus vore följande nämligen: Nordast Langholmen. Frånholmén, Lilla Förö, Stora och Lilla Skeppsholmen. Stora Ljungskär, Små Ljung Skären, 2ne Killingholmar, Stora och Lilla Säsholmen. Stora och Lilla Klockeskären, Flateskär, Brända Skär, Sunneskär och Hängesten. ... ,"

Det finns också ett stämmingsprotokoll från 1738, då åboarna på Donsö stämt åboarna i Åkered, Hammar, Backa, Västergård och Näset (16 st) för att de låtit sin boskap beta på ön Förö. Åboarna på Donsö menar att de förra inte hade med St Förö att göra eftersom den ön hörde till Donsös skifteslag. Enligt protokollet har man gått tillbaka i handlingar från 1600-talet och där funnit att Donsö betalt årlig ränta bestående av 100 vitlingar (!) för Förö Holme. Utredningen fortsätter och gör klart att Stora och Lilla Förö inte har med varandra att göra. ... *"Stora Förö är en egendom för sig, som intet angår Lilla Förö" .. "utan äro så åtskilda att man kan ros dem emellan. "*

Men nu, 1903, var det grosshandlare John Odell som var ägare till Stora Förö, som var en avsöndrad lägenhet från hemmanen Fagge- och Nedergårdarna på Donsö. Odell hade med sig karta och handlingar från Skiftet på Donsö 1891, då även lagfart beviljats å Stora Förön. Grosshandlare Odell hade byggt en brygga från Stora Förön över Stensskären till farleden och Frånholmen. En gräns hade nu dragits på ett sådant sätt att Odell var missnöjd. Enligt honom tillhörde även Stensskären Stora Förö och var således hans egendom. Han åberopade Storskiftets handlingar från 1796. Efter ytterligare diskussioner om utstakningar kom Stensskären att höra till åboarna i Hammar, Åkered, Backa, Västergård och Näset. Skiftesförrättningen förklarades avslutad den 13 april 1905, efter precis två år. Slutresultatet blev att Åkered, Hammar, Bua Västergården, Backa och Näset fick varsitt mantal, uppdelat så rättvist man ansåg sig kunna dela och gradera. Man skilde på berg, skär, betesmark och dammar.

Till Näsets mantal kom följande ägolotter att höra: Lilla Förön, Små Ljungskären, Knalteskär, Smörstacken, Flatskären, Karleholmarna, Röskären, Lilla Klockeskär, Stora Klockeskär, Klårholmen, Feskär och Grimskär.

Alfred Johannes Larsson, jordbrukaren

Den 8:e november 1879 föddes Alfred Johannes, Pål Anton och Annas förstfödde. Vad vet vi om Alfreds (vår farfars) barndom? Det är inte mycket. Men ett gammalt skolbetyg har vi. Det är från höstterminen i 4:e klass. Lärarinna var Hedvig Carlander. Av betyget förstår vi att farfar var en duktig skolpojke. Han hade små a:n i alla ämnen utom i sång och gymnastik, där han hade förärats betyget B.

Dagarna har nog annars varit uppfyllda av arbete. Barnen var en värdefull arbetskraft och har alltid utnyttjats i synnerhet som arbetsuppgifterna aldrig tröt på gården.

"Nere vid Björla" en sommardag 1896.

Bilden från en sommardag 1896 från Björlaviken är intressant där Pål Anton poserar med sex barn som tillhör hans egen barnaskara samt finklädde goda vänner. Barnen står i åldersordning och Alfred, den äldste, står närmast sin far. Bilden är tagen där Björla Hamnservice ligger idag. (Ägare Evert Tuvert.) Det markområde avstyckades från gården och såldes år 1925.

Bröllopsinbjudan 1907.

År 1907 gifte Alfred sig med sjökaptensdottern Gerda Teresia Gustavsson från Kannebäck. Det hölls ett med den tidens mått mätt storslaget bröllop hemma i Gerdas hem. Fotografierna på både bröllopsbord, bröllopsgäster och brudpar är mycket tilltalande.

Alfred och Gerda fick sex barn. Två av dem dog i späda ålder. Gunnar, vår pappa, var äldst, därefter sonen Jarl och sedan döttrarna Ingrid och Svea.

År 1912 övertog Alfred och Gerda gården av Pål Anton och Anna. Farfars syskon blev utlösta med en viss penningssumma som sedan var.

Gården gick nu mot sin blomstringstid under 10- och 20-talen. Skepparns var en för den tiden förhållandevis stor gård på Näset. Djurbesättningen bestod av 12-15 kor, 3 hästar, får, grisar, gäss och höns.

En stor vakthund hörde också till. På Skepparns gård var det Nero som höll vakt. Vi vet inte hundens ras men vi vet att traktens barn visade stor respekt för den. Av gårdens egna var den mycket uppskattad.

Alfred gjorde en sele åt Nero. På vintern spändes hunden för en kälke och drog barnen Gunnar, Jarl och Ingrid. Vilket nöjesliv! Pojkarna roade sig också med gässen. De bar gässen upp på kvarnberget och släppte dem så att de flög ner till gården. Ibland var de ute och red på hästarna och badade dem *nere* vid Runsten eller Smithska udden.

Med farmor Gerda fördes musiken in i hemmet. Hon spelade och sjöng ofta för familjen. Hon spelade både orgel och gitarr. Säkerligen var det mest psalmer eller sånger ur den frikyrkliga sångrepertoaren som make och barn fick höra. Det satte sina spår. När farmor hade dött och orgeltonerna tystnat fick dottern Ingrid ta spellektioner. Hon undervisades varje dag, ett tag av en äldre man som kom hem till hemmet. Det berättas också att Alfred kallade på skraddaren Karl Karlsson nere i Backa. Han kom till "Skepparns" på söndagarna för att spela för Alfred.

Från Alfred och Gerdas bröllop i Östra Kannebäck 1907.

Farmor Gerda hade också förutom musiken ett stort intresse för handarbete och sömnad. Hon köpte tidigt en stickmaskin på vilken hon stickade många plagg. Först och främst till sin familj, men även beställningsarbeten till folk i hembygden.

Det blev inte bara vantar och sockor utan också vackra strandkoflor. Hon sydde kläder till sina barn. Faster Ingrid berättar att hennes bröder, Gunnar och Jarl, alltid var så finklädde i skolan och att hon var så stolt över dem.

Julförberedelserna började tidigt på gården med brödbak och slakt. Det slaktades både gris och kalv vilket innebar mycket arbete eftersom allt togs tillvara. Alla fick hjälpas åt.

Arbetsuppgifter fanns för både gamla och unga, för familjemedlemmar, drängar och pigor. Vi vet att det omkring sekelskiftet fanns fyra drängar och tre pigor på gården.

Farfar Alfred älskade att gå på auktioner, både på auktionskammaren och på bondauktioner. Han smyckade och inredde hemmet med många vackra saker. Det blev praktfulla möbler och lampor men även krukor, piedestaler, byster och sist men inte minst klockor.

Han guldförgyllde själv tavelramar, lerkrukor och gamla jordbruksredskap. En förgylld gödselgrep av trä finns i familjens ägo.

Men säg den lycka som varar beständigt. Den unga Gerda bröts tidigt ner av sjukdom. Hela sommaren 1922 var hon sjuk. Hon genomgick en magoperation på Mölndals lasarett i september 1922 och avled i hemmet i januari 1923, 39 år. Vilken sorg! Farfar var nu ensam med fyra barn, Gunnar 15 år, Jarl 13, Ingrid 11 och Svea endast 9 månader. Farfar led mycket av ensamheten efter sin hustrus död, vilket han anförtrött sin svärdotter Ruth, vår mamma.

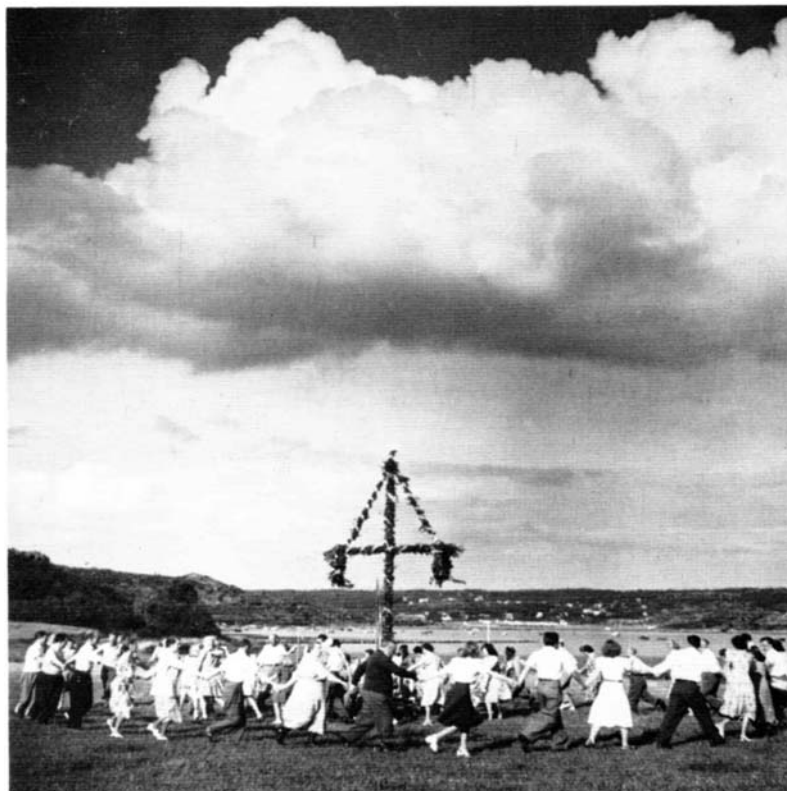
År 1925 köpte farfar Alfred en bil, en Chevrolet. Sonen Gunnar, var pappa, var då 18 år och nybliven körkortsinnehavare. Han fick bli Alfreds chaufför tills han själv några år senare tog körkort. Med bil var det förstås lättare att upprätthålla umgänget med släkt och goda vänner inne i Göteborg, i Nedergården och i Flatås.

Vi har förstått att farfar Alfred uppskattade sommarens utflykter med bilen. Säkert kommenterade han livligt andra lantbrukares grödor under färden.

I ett angeläget ärende i slutet av 10-talet körde Gunnar till Skara. Han skulle hämta en nyutexaminerad folkskollärlarinna. Det var Sonja Larsson (gift Magnusson), Karl Larnelius syster, som hade avslutat sina studier. Hon blev sedan hembygden trogen och hade sin lärartjänst i Åkeredsskolan.

Göteborgs kommun växte, bebyggelsen trängde sig på och villkoren förändrades.

Man insåg efter hand att det inte längre var lönsamt med jordbruk på Näset. "Skepparns" gård förvandlades under 1940-talet och 1950-talet till ett riktigt sommarland för göteborgare och mölndalsbor. Farfar Alfred beredde rum för inte mindre än 15-16 familjer. De bodde i den gamla smedjan, i påbyggnaden över vattenreservoaren, i hönshuset, i ladugårdsrummen, på vinden, i salen och i två andra rum i lägenheten. Det blev liv och rörelse under somrarna vilket farfar uppskattade.

På markerna nere vid Smithska udden, i Runsten och i Åkered arrenderade farfar ut mark som folk kunde bygga stugor på. Bland arrendatorerna nere vid Smiths udde har vi haft kontakt med Alice Larsson samt Olof och Elin Olssons son Per-Olof. De har berättat för oss om vilket gemytligt förhållande och vilken trevlig samvaro som rådde mellan värd och gäster. Arrendeavgiften var 25-30 kronor om året. Farfar tog häst och kärra och åkte runt och inkasserade avgiften. En liten pratstund på varje ställe föraktade han inte.

På väg till midsommardansen på Näset. 1948.

Olof och Elin Olsson, Hugo Hansson, Malte och Alice Larsson var de första nere vid Smithska udden. De uppförde sina hus 1934. Hugo Hansson var en av de få som friköpte sin mark. De övriga nöjde sig med att vara arrendatorer. Exakt hur många arrendatorer farfar hade vet vi inte eftersom hans kassaböcker inte är bevarade. Sannolikt rörde det sig om ett femtiotal. Per-Olof Olsson och Alice Larsson berättade också att de kunde köpa mjölk "direkt på plats". Alfred hade ofta sina kor på bete nära stugorna och korna mjölkades av Alfred själv, hans barn eller av systemen Gerda.

De bodde "ute på öa" sade Per-Olof. Det syftade på förhållandet att det ofta stod vatten över vägen framför nuvarande rosa kiosken. Vägen fram till stugorna var i mycket dåligt skick och sista biten fick man ofta bära sina flyttsaker.

Där nu den stora parkeringsplatsen för badande vid Smithska udden ligger minns även vi, att farfar Alfred hade odlingar av både säd och rotfrukter.

År 1947 sålde Alfred hela området vid Smithska udden och Runsten till Göteborgs kommun och arrendatorerna fick nu en annan värd och en annan avgift. En av sommarens stora höjdpunkter var midsommarfirandet, både på gården och bland arrendatorerna nere vid Smithska udden. Sången, musiken, dansen och lekarna för barnen blev ett folknöje för näsetborna.

Vi har fått låna ett par fotografier som tagits av folk som deltog i festerna. Med hjälp av förstoringsglas har vi kunnat konstatera att vi själva finns med på en bild, tågande i raden av festklädda, sannolikt 1948.

Även farfar var med och lövade stånden tillsammans med gamla och unga. Farfar Alfred var en generös person förstår vi av hans eftermäle. Vi har fått höra uttalanden som:

- Till "Skepparns" kunde man alltid gå för att låna. Där fanns ju allt.
- Sällan fick man gå därifrån utan att bli bjuden på något.
- Alfred var så godgiven, att han kunde ge bort allt han ägde.

"Skepparns" Alfred var en stor personlighet. Han älskade att umgås och prata med folk, vilket vi nämnt tidigare. Även hans sista häst Balder hade lärt känna sin husbonde. När farfar var ute med Balder spänd för kärran stannade hästen av sig själv för varje person de mötte så att farfar kunde få en pratstund.

Farfar var under många år ledamot av Kyrkorådet och Skolrådet och tillhörde också Taxeringsnämnden i Västra Frölunda. Farfar gick bort den 6 augusti 1952, 72 år gammal.

Mangårdsbyggnaden såldes 1978 och lämnade därmed släkten men våra fastrar Ingrid och Svea och fyra kusiner har byggt villor på tomter avstyckade från gårdens ägor. Flera medlemmar i släkten är alltså samlade runt det gamla stället.

Havet

Havet har förstås alltid spelat en stor roll för gårdarna på Näset. Jakter, skonerter och fiskebåtar var förr en vanlig syn i Björlaviken. Idag ser det något annorlunda ut men intresset för havet har ju inte direkt avtagit. Nu ser man moderna bryggor och fritidsbåtar i alla modeller.

På en del av "Skepparns" gamla strandmark har vi nu Näsets Båtvarv, som redan under mitten av 50-talet fungerade som båtuppläggningsplats under benämningen "Jarlens varv". En av delägarna till Näsets Båtvarv, är Kjell Larsson, bror till oss.

Epilog

Ursäkta alla ni nyinflyttade näsetbor, men vad det är roligt att se alla de "gamla" på Näset. Har man som vi levt ett halvt sekel på samma plats och har sina rötter där från både fäderna och möderna är det för oss något särskilt med Näset. Tänk när man en sommardag cyklar till affären och vinkar åt "Anneses" Anna och sedan byter några ord med "Britta-Majas" Hilding som just håller på att klippa sin häck. Att vid affären träffa "Anne Pers" Lisa och inne i affären möta "Annikas" Lisbeth. Kanske möter vi "Karl Peters" Gulli och hennes Vilhelm på hemvägen.

De känner oss och våra förfäder och vi känner dem och deras anhöriga. Vilken trygghet! *Det* är som att ha fast mark under sina fötter och det känns så skönt.

Att se och träffa "urbefolkningen" är som att förflyttas tillbaka till barndomen och ungdomen under några ögonblick - och vem vill inte det?

Men du som är nyinflyttad - välkommen till vår hembygd. En hembygd som nu också är din. Älska den lika mycket som vi gör!

Karlavagnen är mycket nära, den står alldeles om hörnet, jag undrar vem som ställt den där. Kanske någon, som känner sig hemma här och som tänker stanna, tills dagen gryr.

Bo Setterlind

Generationerna på Skepparns gård

I	Lucia Nilsson Anders?	1696-1764	
II	Börta Andersdotter Per Larsson	1718-1782 1710-1750	"Gertruds", Näset
III	Peter Persson Britta Nilsson	1744-1829 1764-1833	"Bengts", Näset
IV	Per Pettersson Edela Börjesdotter	1783-1857 1782-1842	Åkered
V	Britta Persdotter Anders Börjesson "Skepparn"	1822-1859 1816-1884	Sörgården, Hult Askim
VI	Anna Andersdotter Pål Anton Larsson	1852-1933 1851-1922	Krokgården, Hult Askim
VII	Alfred Larsson Gerda Gustavsson	1879-1952 1882-1923	Kannebäck
VIII	Gunnar Larsson Ruth Karlsson	1907-1957 1910-1983	Västergård, Näset
	Jarl Larsson Britta Andersson	1909-1982 1912-1988	Askim
	Ingrid Larsson Åke Johansson	1911-2001 1915-2002	Göteborg
	Svea Larsson Ingvar Sund	1922- 1924-1997	Näsinge